

הארץ

הפסד ב-90 דקות: כך נדחקו שיעורי החינוך הגופני לתחתית הטבלה של מערכת החינוך

בשנים האחרונות חלה עלייה במספר התלמידים שניגשים לבגרות ב-5 יחידות בחינוך גופני. ואולם, מבט כולל על המקצוע מגלה שחרף מגפת המסכים, אין מספיק שעות לימוד, חסרים מתקנים והמערכת עצמה נוטה להקריב את השיעורים, משיקוליה

שירה קדרי-עובדיה

18 בנובמבר 2022

עקוב

בכל בוקר, לפני שהם מתיישבים בכיתות ומתחילים ללמוד מתמטיקה, אנגלית ומדעים, תלמידי ישיבה תיכונית מיתר ברנקו וייס מתייצבים במגרש הכדורגל, באולם הספורט ובבריכת השחייה של היישוב מיתר. שעות הבוקר בבית הספר מוקדשות לפעילות ספורטיבית לפי בחירת התלמידים — ממשחקי כדור ואימוני כוח ועד רכיבה על אופני שטח ואימוני נינג'ה. הלימודים העיוניים מתחילים רק בשעה עשר. "זה מאפשר להתחיל את היום באנרגיות טובות", אומר מנהל בית הספר, נתן רובין.

בחירה כזו אינה מובנת מאליה, למעשה היא די חריגה בנוף המקומי. חרף מגפת המסכים והשעות המתרבות שבני הנוער מבלים בבית ולא בפעילות גופנית, נדמה ששיעורי ההתעמלות נמצאים בתחתית ההיררכיה של מערכת החינוך הישראלית — מבחינת התלמידים והאחראים עליהם כאחד. "אני לא זוכרת מתי היה לנו שיעור", אומרת שני ויגדר, תלמידת כיתה י"ב בתיכון רגר בבאר שבע. "השיעורים האלה מתבטלים שוב ושוב, כי מבחינת בית הספר זה השיעור שהכי קל לוותר עליו. אם צריך להכין טקס או להוציא תלמידים לשיחה אישית, שיעור ספורט הוא הבחירה הראשונה".

לדברי ויגדר, גם כשהשיעור כבר מתקיים היחס אליו לא רציני דיו. "יש תחושה שאם נאחר לשיעור זה לא נורא במיוחד, אפשר לאחר אפילו ברבע שעה ולא קורה כלום". ויגדר עצמה דווקא אוהבת פעילות גופנית, והיא הולכת למכון הכושר הסמוך לביתה בשעות אחר הצהריים. אבל בבית הספר, היא אומרת בתסכול, אין ממש הזדמנות לפעילות גופנית אמיתית. "גם כשכבר מתחילים פעילות", היא ממחישה, "הדברים לא כל כך מסודרים; מתיחות, קצת כדורעף, ומשחררים אותנו עשר דקות לפני הסוף".

אך לא רק התלמידים מרגישים מוזנחים, גם המורים שלהם. "הכי קל לבטל שיעור חינוך גופני לטובת אירועים חברתיים", מסכימה מיכל פיינבלט, מורה לספורט בתיכונים אוהל שם ובגין ברמת גן. "וגם

כשהשיעור לא מתבטל, בתיכון קשה לגייס את התלמידים ולגרום להם להגיע לשיעורים. זה מקצוע שמברזים בו יותר, אין ספק".

בחזון של ד"ר גילי יוסף, ממכללת סמינר הקיבוצים, שעמדה עד לאחרונה בראש תוכנית ההכשרה לחינוך גופני כל יום לימודים בבית הספר יפתח בחצי שעה של פעילות גופנית, ולאחר הלימודים, בשעות אחר הצהריים, יתקיימו פעילויות נוספות, גם הן באחריות משרד החינוך. בינתיים המורים נאלצים להסתפק במעט שמציעה המערכת: שני שיעורים בשבוע בסך הכל. "לצערנו", אומר גיא דגן, הממונה על החינוך הגופני במשרד החינוך, "יש אוכלוסיות גדולות שעבורן שיעורים של חינוך גופני בבית הספר זו ההזדמנות היחידה לעסוק בחינוך גופני". פעם, הוא מוסיף, ילדים עשו ספורט בזמנם הפנוי, וגם "יצאו לשחק כדורגל וכדורסל — היום זה לא ככה".

היום לא מעט ממשחקי הכדורגל, הכדורסל ותחומי ספורט אחרים הם בקונסולה, כלומר על המסך, והפעילות הגופנית של התלמידים הולכת ומצטמצמת, אומר דגן. "אנחנו במלחמה נוראה מול המסכים, שמושכים אותם והופכים אותם לפסיביים".

כמו בתחומים רבים אחרים, גם במקרה הזה הפערים מתחילים כבר בבית. תלמידים מאוכלוסיות חזקות רשומים לא פעם לפעילויות ספורט גם בשעות אחר הצהריים. "ככל שהמצב הסוציו-אקונומי נמוך יותר", אומר דגן, "יש פחות פעילות גופנית במימון ההורים, וגם הרשויות המקומיות עורכות פחות פעילויות בתחום" (במשרד החינוך מנסים לפצות על הפערים באמצעות תוכניות שאליהן יכולים בתי הספר להצטרף, לפי סדר עדיפויות המציב בראש בתי ספר מאזורים מוחלשים, המקנות שעה נוספת בשבוע המוקדשת לחינוך גופני).

הפער הזה נמשך גם בבגרותם של התלמידים: נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מצביעים על קשר מובהק בין רמת ההכנסה לנפש לבין הסיכוי לקיים פעילות גופנית באופן סדיר.

לא רק ספורט

90 דקות, פלוס מינוס, הן המשמעות של שני שיעורים שבועיים. בהנחה שזמן זה אינו נלקח מהם, צריכים המורים לשלב במהלכו שלל מטרות: שיפור הכושר הגופני, הכרת גוף האדם וחינוך לאורח חיים בריא, היכרות עם ענפי ספורט שונים וגם הקניית ערכים כמו שיתוף פעולה והגינות. למען האמת, עבור חלק מהאוכלוסייה 90 דקות הן בגדר יעד לא אפשרי: בחברה החרדית דרישות משרד החינוך עומדות על שעת לימוד אחת בלבד בשבוע. במשרד מודים כי בתי ספר חרדיים רבים, בעיקר לבנים, לא מיישמים אפילו את הדרישה המינימלית הזאת. דו"ח מבקר המדינה האחרון בנושא החינוך החרדי, שהצביע על מחסור משמעותי במורים חרדים למקצועות הליבה, מנה גם את החינוך הגופני.

אולם המשוכות העומדות בפני הוראת החינוך הגופני לא קשורות רק במסכים ובמגזרים. ישנם גם התנאים הפיזיים לביצוע הפעילות הספורטיבית, שפעמים רבות פשוט לא מאפשרים אותה, לבטח לא בצורה מיטבית.

ככלל, דרישות הבסיס של משרד החינוך לבינוי בתי ספר כוללות רק בניית מגרשי כדורגל וכדורסל, מסלול לריצות קצרות ואזור שאפשר לערוך בו קפיצות לרוחק. ואולם, גם את הבסיס הזה משרד החינוך מתקצב בחסר, המסתמך על השלמת תקציב מצד הרשויות המקומיות וללא התחשבות בתנאי השטח ובעלויות בלתי צפויות. "זה מאלץ את הרשויות להשתמש בדגמים הגנריים, הזולים והקלים ביותר להקמה", מלין ערן זילברמן, אדריכל המתכנן מבני חינוך. "התוצאה היא מבנים שמאפשרים פעילות גופנית לא מגוונת".

על תקציב לבניית אולמות ספורט אין מה לדבר: אין כזה במשרד החינוך. אם נמצא מימון לבנייתם, הוא לרוב מגיע ממשרד התרבות והספורט. והתוצאה? לפני נתונים שפרסם מרכז המחקר של הכנסת בשנה שעברה, רק בכמחצית מבתי הספר הממלכתיים והממלכתיים-דתיים ישנם אולמות ספורט. אם לוקחים בחשבון גם את בתי הספר החרדיים, השיעור נמוך אף יותר.

"אחרי שלב ההכשרה המורים מגיעים לבית הספר והמציאות טופחת על פניהם: אין מגרש, אין אולם", אומרת יוסף. "לך תייצר שיעור חינוך גופני בלי תנאים". וזה עוד לפני שמדברים על מספר התלמידים. "לפי המלצות משרד החינוך רצוי לקיים שיעור עם עד 27 תלמידים, אבל זאת המלצה בלבד", מוסיפה יוסף. "בהיעדר מתקנים, לא תמיד יש מקום פיזי להכניס אליו את כל התלמידים".

הגיל עושה את שלו

גם אם הוא נמצא בתחתית סדר העדיפויות, בתחילת דרכם במערכת החינוך מרבית התלמידים דווקא אוהבים את שיעורי הספורט. לפי סקר מקיף שנערך במסגרת מחקר רב-לאומי של ארגון הבריאות העולמי, ופורסם לפני כשנתיים, בקרב תלמידי כיתה ו' בישראל, מדובר היה בכ-82%. אולם שיעור המשיבים בחיוב הולך ויורד עם הגיל, עד שבכיתות י"א-י"ב רק 52% העידו כי הם אוהבים את המקצוע. "רמת הפעילות הגופנית יורדת עם הגיל", מודה גיא דגן שמוסיף כי מדובר במגמה עולמית שאינה ייחודית רק לישראל. אבל היעדר המתקנים כן משפיעים על הילדים בארץ. "נקודות החולשה של המקצוע מתחילות לבלוט משלב חטיבת הביניים", אומר פרופ' רוני לידור, סגן הנשיאה במרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט. "יוצאים מהכיתה הממוזגת ל-45 דקות של פעילות גופנית, מזיעים, חוזרים בחזרה לשיעור, לא תמיד יש איפה להחליף בגדים".

ההיבט הזה, כך מתברר, עשוי להיות משמעותי במיוחד בקרב תלמידות. "הרבה בנות בגיל ההתבגרות לא רוצות לרוץ כי הן חוששות להזיע ושהאיפור שלהן יימחק", מסבירה גילי יוסף. "זה מאוד לגיטימי כשאת ילדה בגיל ההתבגרות. אז הן מתחמקות מהריצה, מתחבאות מאחורי העמוד. אנחנו מכירים את הקושי אבל אין לנו תמיד פתרונות. המורות משתדלות לעשות דברים שהבנות אוהבות, כמו פילאטיס ויוגה. אבל אם היו תנאים פיזיים טובים יותר, כמו מלתחות שאפשר להתארגן בהן אחרי השיעור, אפשר היה לבצע פעילויות נוספות בקלות רבה יותר".

ואכן, המחקר של ארגון הבריאות העולמי גילה שבעוד ש-57% מהבנים בשכבות י"א-י"ב עדיין אהבו את המקצוע, אצל הבנות היו אלה רק כ-47%. ד"ר אורנית רמתי-דביר, שחקרה בעבודת הדוקטורט ובספרה שפורסם השנה את ההיבטים המגדריים של החינוך הגופני בישראל, ושוחחה עם תלמידות, יכולה לחשוב על יותר מסיבה אחת לכך. ישנו "כל הסיפור של המראה החיצוני ואמירות כמו 'אני נראית מסורבלת כשאני רצה'", היא אומרת, אך גם המחזור החודשי. "מי שלא משתתפת כי היא במחזור מסומנת כשקרנית, כמתחמקת".

לכל אלה מצטרפים מטענים נוספים המתלווים לשיעורי החינוך הגופני: הערך החשוב של חינוך לאורח חיים בריא מתורגם לא פעם לשיח פשטני של ספירת קלוריות ורזון. ייתכן שהבעיה מתחילה בציפיות המוגזמות המוטלות על כתפי המורים למקצוע. "יש מחשבה שהחינוך הגופני הוא זה שיתמודד עם בעיית ההשמנה — וזה כמובן מופרך", אומרת רמתי-דביר. "הוא לא יכול לשנות את אורח החיים של התלמידים".

אולם המחקר שלה לא הותיר אותה פסימית לחלוטין באשר לעתיד לבוא בהקשר זה. לדבריה, על אף הבעיות, בראיונות שערכה פגשה מורות הקשובות לצרכי התלמידים וזיהתה גם במערכת החינוך רצון להשתנות בהתאם לרוח הזמן. עם זאת, היא אומרת, "יש עוד כברת דרך".

מטרות חדשות

הסוגיה המתקראת מעמדו של החינוך הגופני בבתי הספר אינה חדשה. למעשה, היא מלווה את מערכת החינוך כבר עשרות שנים. ב-2007, ערכו במשרד החינוך כמה שינויים ביחס למקצוע, ואם לדייק, בסימון המטרות. "הגישה בעבר היתה שתלמידים עברו מדידות ובדקו אותם לפי טבלאות, כמו בוחן בר-אור בצבא", אומר דגן. "ראינו שהשיטה הזאת מחזקת את התלמידים הטובים, אבל משאירה מאחור דווקא את התלמידים שצריכים אותנו". כיום, הוא אומר, "כבר אין טבלאות והשוואה להישגים של התלמידים האחרים בכיתה, וההערכה מתמקדת בשיפור האישי של כל ילד ביחס לעצמו".

גם שיטת הצייון השתנתה לאורך השנים: משקל ההישגים בצייון הסופי ירד ל-10% בלבד, ועיקר הצייון מבוסס על פרמטרים כמו השתתפות פעילה בשיעור ושיפור בהישגים האישיים. בנוסח נוסף ניתן על השתתפות קבועה בפעילות ספורטיבית בשעות הפנאי. ללא ציון עובר אין אפשרות לקבל תעודת בגרות. "מי שנכשל במקצוע צריך לחזור אחרי סיום התיכון לבית הספר, להצטרף לעשרה שיעורי חינוך גופני, לעבור מבחן מעשי ולהגיש עבודה", מזהיר דגן. "זה לא כי אנחנו רעים. אלא כי לא משנה מה התלמידים יעשו בחיים הבוגרים, הם חייבים לקבל גם יסודות של פעילות גופנית".

בצד ה"איומים", דגן סבור שיש עוד גזר שמסייע כיום למקצוע והוא עליית המודעות לחשיבות הפעילות הגופנית. כראיה הוא מציג זינוק במספר התלמידים הלומדים לבגרות ברמת חמש יחידות בחינוך גופני — מ-760 לפני כעשור ל-1,695 ב-2020. "יש בתי ספר", הוא אומר, "שבהם החינוך הגופני נמצא במעמד מאוד מאוד גבוה".

אחד מהם הוא ברנקו וייס. התיכון שבו התעמלות בוקר היא דרך חיים. "זה מצריך התעסקות ותיאומים, אישורי הורים והתארגנות ובעיקר הבנה שהמרחב החינוכי חייב להיות הרבה מעבר לבית הספר, כולל שימוש בתשתיות של הרשות המקומית", אומר המנהל נתן רובין.

העובדה שבית הספר נמצא ברשות מקומית חזקה המעוניינת בשיתוף הפעולה הזה עוזרת למימוש התוכנית השאפתנית, המתקבצת גם מתשלומי ההורים (תל"ן) ומהתקציב הגמיש הניתן למנהלי בית הספר. בעיני רובין, ההשקעה משתלמת: "לפעמים שיעור חינוך גופני אחד כזה משמעותי יותר מלימודים של שבוע — מבחינת האפשרות לראות את הילד, להבין מה עובר כשילד שקשה לו בלמידה פורח בתחום הכושר והספורט, זה נותן לו מוטיבציה בתחומים אחרים. גם ההתמודדות שלנו עם בעיות משמעת וקשיי קשב וריכוז ירדה באופן משמעותי מאז שכל בוקר נפתח בפעילות גופנית".